

УДК 340.1

А. С. Заєць

здобувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФОРМ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

У статті розкривається поняття юридичної практики як форми правового виховання. Проводиться дослідження різних позицій вчених щодо визначення форм правового виховання. Дається коротка характеристика різних видів юридичної практики.

Ключові слова: *правове виховання, форми правового виховання, юридична практика, самовиховання.*

Постановка проблеми. Юридична практика займає відносно самостійне місце в правовій системі суспільства і відіграє істотну роль у механізмі правового регулювання. Як форма правового виховання юридична практика опосередковано впливає на всі сторони життєдіяльності суспільства, сприяючи розвитку його процесів або гальмуючи їх.

Правосвідомість вимагає систематичного раціонального формування, стимулювання, позитивного соціального розвитку. Саме правове виховання у різних формах є системою заходів, спрямованих на інтеграцію у свідомість людей політико-правових ідей, норм, принципів, які втілюють цінності світової та національної правової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У низці робіт при правильному підході до розкриття змісту правового виховання недооцінюється такий важливий його аспект, як формування практичних навичок і вміння застосовувати правові положення на практиці. Наразі цей аспект набуває особливого значення, оскільки прискорення темпів життя все частіше створює для людей нові і часом несподівані ситуації, коли на прийняття рішень відводиться мінімум часу.

Мета статті – розкрити поняття юридичної практики як форми правового виховання.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні основними формами правового ви-

ховання залишаються правове навчання, юридична практика, безпосередня реалізація права та самовиховання [9, с. 143].

Однією з найдієвіших форм правового виховання є юридична практика. Термін «практика» походить від грецького «*praktikos*» – «діяльний, активний». Під практикою розуміється доцільна і цілеспрямована діяльність, яку суб'єкт здійснює для досягнення певної мети. Під юридичною практикою в більшості випадків розуміють діяльність з видання (тлумачення, реалізації, застосування і т. п.) юридичних приписів, поєднану з накопиченим соціально-правовим досвідом.

Юридичній практиці як одній із основних різновидів соціально-історичної практики властиві риси, притаманні будь-якій практиці. Однак залучена до правової системи суспільства, процесу правового регулювання, соціальна практика отримує деякі нові, зокрема юридичні, якості, що дозволяють розглядати її як відносно самостійний тип практики [2, с. 13].

Окремої уваги заслуговує питання дослідження юридичної практики як форми правового виховання. Необхідно відзначити, що правове виховання визначається як цілеспрямована систематична діяльність держави, її органів та їх службовців, громадських об'єднань і трудових колективів із формування і підвищення правової свідомості та правової культури [6, с. 409].

Юридична практика (як і соціальна практика в цілому) є синтезом практичної юридичної діяльності суб'єкта і його позитивної правосвідомості. Діяльність суб'єкта права тільки в абстракції може бути

відокремлена від його духовної сфери. Виділяють три стадії соціальної практики, які повною мірою притаманні і юридичній практиці як її різновиди [4, с. 12].

У процесі юридичної практики виникають різноманітні матеріальні, політичні, соціальні та інші зміни. До її особливостей слід віднести те, що вона завжди породжує юридичні наслідки. Юридична практика включає в себе два основних елементи: юридичну діяльність і соціально-правовий досвід. Динамічна сторона практики реалізується переважно в діяльності; статична – у правовому досвіді. Окрім того, необхідно зазначити, що для правової системи суспільства характерне одночасне функціонування різноманітних типів, видів і підвидів практики. Залежно від характеру, способів перетворення громадських відносин потрібно розрізняти правотворчу, правозастосовчу, розпорядчу, інтерпретаційну та інші типи практики.

До складу юридичної практики входить об'єкт, яким є суспільні відносини, інші форми поведінки людей і їх об'єднань, соціальних спільнот, інакше кажучи, суб'єкти права. Суб'єктами юридичної практики є правотворчі і правозастосовні органи (законодавчі органи, органи виконавчої влади, в т. ч. правоохоронні органи, їхні посадові особи, суди, адвокати, органи нотаріату тощо). Суб'єкти юридичної практики безпосередньо видають, тлумачать і застосовують юридичні норми. Учасники юридичної практики – це суб'єкти права, які сприяють суб'єктам юридичної практики в здійсненні правочинів та операцій, але самі при цьому не видають і не застосовують правові норми.

Юридична практика зумовлює високий рівень правової культури, який відповідає сучасним вимогам юридичної освіти. Основним визначальним чинником правової культури є відповідний рівень правової культури суспільства, спосіб її функціонування, оновлення і вдосконалення в рамках сучасного права.

Юридична практика надає певний розвиток і динаміку освітньому процесу, навчає фахівців істинності і цінності одержуваних практичних знань. Визначальним елементом практичної спрямованості є застосування отриманих навичок, юридич-

них методів в умовах сучасного суспільства. Перевірка отриманих результатів у сучасному суспільстві здійснюється в рамках критерію підготовки фахівців певної юридичної галузі. Практика є важливим критерієм перевірки якості підготовки фахівців, випробовує істинність, цінність і ефективність наукових досліджень, на базі яких дається освіта.

У цілому юридична практика як форма правового виховання є різновидом соціально-історичної практики, оскільки їй притаманні риси, характерні для будь-якої іншої суспільної практики. Разом із правом і правосвідомістю юридична практика є найважливішим компонентом правової системи суспільства, пов'язуючи в єдине ціле суб'єктів і об'єктів права, нормативні та індивідуальні юридичні приписи, суб'єктивні права й обов'язки, правові ідеї й рішення, що приймаються.

Варто зазначити, що творцями, суб'єктами і учасниками юридичної практики є окремі люди, колективи й представники органів та організацій. Суб'єкти й учасники чітко усвідомлюють поставлені перед ними цілі та завдання, передбачають значимість здійснюваних ними юридичних дій. Правове виховання спрямоване на підвищення регулюючої ролі права і не повинне зводитися тільки до роз'яснення норм права. Правова практика з точки зору правової теорії – явище надзвичайно об'ємне і багатопланове, що включає в себе і правозастосовчу, і правореалізаційну діяльність, право як виховний процес. На відміну від теоретичної діяльності, де виробляються ідеї, концепції й поняття, практика спрямована на об'єктивну, реальну, цілеспрямовану зміну суспільного життя, що виражається в регулюванні поведінки людей, охороні їхніх прав та законних інтересів, вирішенні юридичних суперечок і конфліктів, задоволенні за допомогою правових засобів матеріальних та інших потреб.

У процесі юридичної практики виникають різноманітні матеріальні, політичні, соціальні та інші зміни. До її особливостей слід віднести те, що вона завжди породжує й відповідні юридичні наслідки. Так, практика реалізації права пов'язана з виникненням, зміною та припиненням

правовідносин, застосуванням заходів заохочення і примусу.

Будь-який вид юридичної практики врегульований правовими та іншими соціальними приписами. Наприклад, у нормативно-правових приписах закріплюється компетенція суб'єктів, використання ними певних засобів і методів діяльності, способи оформлення прийнятих рішень та накопиченого досвіду, тим самим забезпечується стабільність практики.

Основні різновиди практики (правотворча, правозастосовна та судова) є специфічними видами практики з притаманними лише їм особливостями.

Правотворчість – це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства, пов'язана зі встановленням, зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів [8, с. 258].

Реалізацію норм права можна визначити як втілення розпоряджень правових норм у правомірній поведінці суб'єктів права, в їхній практичній діяльності. Її варто відзначати як процес і як кінцевий результат.

Судова практика характеризується специфічними ознаками: 1) здійснення спеціально уповноваженими судовими органами; 2) пов'язаність із реалізацією функцій судової влади; 3) здійснення в особливій процесуальній формі; 4) спрямованість правотворчої активності на встановлення нормативно-правових приписів; 5) фіксація приписів у судових правотворчих актах.

Варто зазначити, що певні види актів судової правотворчості можуть прийматися не лише вищими, а й нижчими судовими органами, наприклад, адміністративні суди можуть скасовувати нормативно-правові акти на підставі їх невідповідності законодавству [5, с. 128].

У процесі тлумачення встановлюються умови дії норми, юридичні права й обов'язки учасників правовідносин, а також заходи юридичної відповідальності за порушення приписів норм права [10, с. 247].

Г. Шнайдер робить висновок про те, що законодавство встановлює й підтримує основоположні ціннісні уявлення, які в про-

цесі соціалізації передаються іншим поколінням людей. Тому одним із основних шляхів правового виховання є спостереження за практикою створення й особливо реалізації правових норм. Саме соціальна практика, що сприймається й оцінюється особистістю, відіграє вирішальну роль у формуванні її правосвідомості.

У цілому про функціонування будь-яких правових явищ можна говорити лише в тому випадку, якщо за ними стоять діючі суб'єкти й учасники практики. Потрібно погодитися з Гегелем у тому, що «закон не діє, тільки людина діє» [3, с. 169].

За роки незалежності нашої держави важливого значення (як реальний інструмент правового виховання шляхом застосування юридичної практики) набули юридичні клініки, які в більшості випадків створюються при навчальних закладах. Так користь від правовиховної діяльності отримують усі її учасники, оскільки студенти – консультанти клініки здобувають перший практичний досвід і набувають певних умінь та навичок, натомість відвідувачі клініки – громадяни, які звернулися за консультацією, отримують кваліфіковану правову допомогу з вуст студентів, комунікативні здібності яких іноді навіть перевершують здібності досвідчених правників.

Варто також відзначити, що деякі вчені класифікують практику залежно від суб'єкта, який її здійснює, та розділяють її на державну та приватну.

Так, під державною розуміється практика діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, їхніх посадових осіб. Під приватною юридичною практикою в більшості випадків розуміють напрямок підприємницької діяльності.

Враховуючи положення ст. 19 Конституції України, найпріоритетнішим є принцип, за яким ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [1]. У такому випадку слід розуміти, що держава мусить бути гарантом не лише належної реалізації передбачених Конституцією й законами прав і свобод людини і громадянина, а й неприпустимості не передбачених Конституцією й законами втручання в життя

й діяльність особи та примусового впливу на неї, тобто гарантом від свавілля, беззаконня, самоуправства, зловживання та вольових рішень органів державної влади й місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб.

У той же час органи державної влади й місцевого самоврядування, їхні посадові особи повинні діяти виключно в межах, визначених відповідними видами правових норм. Їхня діяльність має бути максимально повно і точно визначена, врегульована, регламентована з тим, щоб попередити можливість завдати шкоду особі, суспільству чи державі. Вищевикладене суттєво змінює напрямок діяльності та розвиток тієї чи іншої юридичної практики з огляду на обсяг її повноважень.

Досвід показує, що навіть коли людина знає про існування будь-яких правових норм, це ще не означає, що вона їх розуміє й уміє використовувати для захисту своїх суб'єктивних прав, законних інтересів, а також для виконання своїх обов'язків. Подібно поради, що надходить від фахівців, юридична консультація не тільки дає знання про конкретні правові приписи, але й пропонує кращі варіанти вирішення справи відповідно до чинного законодавства з меншими фізичними й матеріальними витратами. Тому в будь-якому суспільстві державі потрібні професіонали, за допомогою яких спілкування громадян із системою стало би більш ефективним.

Інформація про законодавство, а також практику його застосування поширюється різними способами, які в цілому можна розділити на усні, друковані та віртуальні.

Широка гласність правової практики державних органів і громадських організацій, її демократизм і гуманізм надійно переконують у справедливості законів, обґрунтованості правових способів вирішення суспільних справ, у тому числі щодо застосування покарання до правопорушників. Все це створює сприятливі умови для формування і розвитку правосвідомості, почуття поваги до законів, бажання суворо їх дотримуватися, виробленню звички діяти в будь-якій ситуації правомірно, відповідно до вимог законів. Однак особиста участь у добре організованій і контрольованій соціально-право-

вій практиці має більш глибокий вплив на правосвідомість і поведінку громадян, на підвищення їх соціально-правової активності.

Висновки і пропозиції. Отже, як справедливо вважають дослідники, юридична практика – це діяльність суб'єктів права в процесі формування та реалізації його норм, яка полягає у виданні нормативних актів і здійсненні різних індивідуальних правових актів. Не може бути визнана юридичною практикою діяльність людей, які свідомо порушують правові норми, тому що мета юридичної практики повинна бути законною, і вона досягається дозволенними правовими засобами [7, с. 86].

Юридична практика як форма правового виховання опосередковано впливає на всі сторони життєдіяльності суспільства, сприяючи розвитку його процесів або гальмуючи їх. Проте низька якість прийнятих нормативно-правових актів, неправильне їх роз'яснення, незадовільне втілення правових приписів у життя суттєво уповільнюють і ускладнюють формування в нашій державі цивілізованого громадянського суспільства й побудову правової держави.

Список використаної літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр>.
2. Бондарев А. Организованная юридическая практика – эффективная форма правового воспитания [Текст] / А. Бондарев // Вестник Пермского университета. – 2007. – № 8. – С. 12–18.
3. Гегель Г. Сочинения / Г. Гегель – М., 1934. – Т. 7. – С. 169.
4. Леушин В. Юридическая практика в системе социологических общественных отношений / В. Леушин. – Красноярск, 1987.
5. Малишев Б. Судова правотворчість як наукова категорія порівняльного правознавства / Б. Малишев // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку. 36. статей / За ред. Ю. Шемшученка, Л. Губерського, І. Гриценка; упор. О. Кресін. – К. : Логос, 2009. – 712 с.
6. Нерсисянца В. Проблемы общей теории права и государства – М. : Норма, 2004. – 832 с.

-
7. Реутов В. О понятии юридической практики / В. Реутов // Государство, право, законность: учен. зап. Перм. ун-та. Пермь, 1974. – Вып. 5. – № 300.
8. Скакун О. Теория государства и права: [учебник] / О. Скакун – Харьков, 2009. – С. 258–260.
9. Скуріхін С. Форми правового виховання офіцерського складу Збройних сил України / С. Скуріхін // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Т. 12. – С. 141–153.
10. Шемшученко Ю. Юридична наука на межі століть / Ю. Шемшученко // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. Корецького НАН України. – Вип. 11. – К., 2000. – С. 4.
-

Заяц А. С. Юридическая практика как одна из основных форм правового воспитания

В статье раскрывается понятие правовой пропаганды как формы правового воспитания. Проводится исследование разных позиций ученых по вопросу определения форм правового воспитания. Дается краткая характеристика разных видов юридической практики.

Ключевые слова: правовое воспитание, формы правового воспитания, юридическая практика, самовоспитание.

Zayets A. Legal practice as one of the main forms of legal education

The article deals with the concept of legal practise as a form of legal education. Various opinions of scholars regarding the identification of the forms of legal education are reviewed. Each form of legal practise is described in brief.

Key words: legal education, forms of legal education, legal practice, self-education.